

ТОРЯНИК В. М.,

доктор політичних наук, завідувач
кафедри загально-правових дисциплін
(Дніпропетровський гуманітарний
університет)

СІТАЛО А. І.,

студент юридичного факультету
(Дніпропетровський гуманітарний
університет)

УДК 340.1

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ А. ШОПЕНГАУЕРА НА ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Висвітлені основні аспекти наукової спадщини філософсько-правового вчення А. Шопенгауера та досліджені його філософські підходи до визначення держави, власності, законодавства як понять теорії держави та права.

Ключові слова: *А. Шопенгауер, філософія права, держава, законодавство, власність, право.*

Освещены основные аспекты научного наследия философско-правового учения А. Шопенгауэра и исследованы его философские подходы к определению государства, собственности, законодательства как понятий теории государства и права.

Ключевые слова: *А. Шопенгауэр, философия права, государство, законодательство, собственность, право.*

The basic aspects of scientific heritage of philosophical and legal doctrine of Schopenhauer, and studied his philosophical approaches to definition of state property law concepts like theory of state and law.

Key words: *A. Schopenhauer, philosophy of law, state law, property law.*

Вступ. В Україні сьогодні після відомої втрати за радянські часи традицій філософсько-правового вчення спостерігається значне підвищення інтересу до філософії права з боку як філософів, так і юристів, поновилося подальше дослідження філософсько-правової спадщини вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема П. Юркевича, І. Франка, Б. Костянівського, І. Канта, Д. Вільгельма, Ф. Гегеля, А. Шопенгауера, Ж. Марітена та інших.

Так, дослідженням спадщини філософсько-правового вчення А. Шопенгауера займалися такі науковці, як В. Васильєв, А. Троцак, І. Андреев, П. Гардінер.

При цьому питання філософських поглядів на державу, власність, законодавство, як на поняття теорії держави і права, в цих дослідженнях залишаються недостатньо висвітлені, що обумовлює актуальність представленої роботи.

Постановка завдання. Мета – висвітлити основні аспекти наукової спадщини філософсько-правового вчення А. Шопенгауера та дослідити його філософські підходи до визначення держави, власності, законодавства, як понять теорії держави та права.

Результати дослідження. Починаючи висвітлення основних аспектів наукової спадщини філософсько-правового вчення А. Шопенгауера (1788–1860 р.р.), насамперед, зазначимо, що вчений був яскравим представником німецької некласичної філософії.

До основних наукових праць А. Шопенгауера відносять: «Світ, як воля та уявлення» (1818 р.); «Про зір та кольори» (1816 р.); «Про свободу волі» (1839 р.); «Про основу моралі» (1840 р.); «Дві основні проблеми етики» (1841 р.).

У своїх дослідженнях учений розглядав світ у двох аспектах: як волю та уявлення. Увесь існуючий для пізнання світ, на думку науковця, є об'єктом по відношенню до суб'єкта. Крім цього, уявлення світу здійснюється у формах простору і часу. А. Шопенгауер робить висновок, що людина – це не просто «тіло серед інших предметів, а і прояв волі, де воля – це формування уявлення про світ».

На думку філософа, держава виникла на основі суспільного договору [1, с. 618; 2, с. 141]. Передумовою цього договору було те, що один індивід переносив страждання від несправедливого діяння іншого індивіда, а спільний для всіх людей розум розкрив перед індивідами джерело цих страждань та змусив їх подумати про засоби щодо зменшення цих страждань або усунення їх зовсім. Розум зрозумів, що як для зменшення страждань, так і для рівномірного їх розподілу кращий і єдиний засіб – відгородити всіх від болі перенесення несправедливості, з тим, щоб усі відмовилися від задоволення заподіяння несправедливості. І цей засіб, котрий завдяки розуму діє методично, є державний договір, або закон.

На думку Шопенгауера, таке походження є єдиновірним та відповідає природі речей. І не одна держава не могла мати іншого джерела, тому що тільки цей засіб виникнення, тільки ця ціль робить його державою.

Шопенгауер міркував, що монархія є єдино правильним способом правління в державі [2, с. 141].

На думку філософа, велика цінність і основна ідея королівської влади зводиться до такого: так як людина залишається людиною, тобто їй притаманний егоїзм, то одна людина серед інших людей повинна бути поставлена так високо, їй повинно бути забезпечено стільки влади, багатства, безпеки, що для себе не залишається уже більше нічого бажати. Внаслідок цього притаманний людині егоїзм зникає. Тоді людина може робити справедливість загальним благом.

Щодо права власності, у Шопенгауера виникає таке питання: «Яким чином виникає воля усунути інших від користування річчю?» [2, с. 318]. Саме це виявлення попередньо необхідно правомірно обґрунтувати. Шопенгауер міркує, що не може бути ніякого правомірного заволодіння річчю, а лише може бути правомірне освоєння, привласнення речі шляхом прикладення до неї спочатку особистих зусиль. Там, де річ за допомогою якої-небудь праці обробляється, удосконалюється – там посягання на цю річ очевидно лишає іншого права на неї. І навпаки, одне лише користування річчю без усякої її обробки або охорони від пошкоджень не дає права на виключне володіння нею.

Для будь-якої речі, котра не піддається ніякій обробці або удосконаленню, не існує нормального обґрунтованого права на виключне володіння нею, окрім добровільної уступки з боку всіх інших, наприклад, у вигляді винагороди за інші послуги [3, с. 319].

Право власності, на думку філософа, виникає тільки через обробку речей [1, с. 619]. Власність – це прибуток від праці, і не що інше, як втілення праці [3, с. 319].

Крім цього, А. Шопенгауер вважав, що мораль має своїм винятковим предметом справедливий і несправедливий діяння, і якщо вона в змозі точно визначати межі поведінки для того, хто зважиться не здійснювати неправди, то, навпаки, державне право (вчення про законодавство) стосується тільки перенесення несправедливості, і ніколи б не стали цікавитися несправедливими діяннями, якби не їхній необхідний корелат – перенесення несправедливості, на яке спрямовано увагу права, бо це його ворог, із яким воно бореться. І якби можна було собі уявити такий несправедливий вчинок, із яким не пов'язане порушення чужого права, то держава, залишаючись послідовною, зовсім не стала б його забороняти [5, с. 316].

Так як предметом моралі і єдино реальним її змістом є воля, помисли, то для нього характерна тверда рішучість на несправедливий вчинок, яку затримує і паралізує тільки зовнішня сила.

Держава зовсім не цікавиться волею і помислом як такими: для нього важливе тільки діяння (як замах або як факт), внаслідок його корелата – страждання іншої сторони;

для нього, отже, єдино реальним є факт, подія, тоді як намір і помисли розглядаються їм лише настільки, наскільки вони усвідомлюють характер діяння. Тому держава нікому не заборонить носити проти іншого в думках убивство й отруту, якщо тільки воно впевнене, що страх сокири або колеса буде постійно стримувати здійснення таких помислів [5, с. 317].

Державне право (законодавство) зовсім не переслідує божевільну мету винищити схильність до несправедливих діянь, пише філософ, просто всякому можливному мотиву до скоєння неправди воно завжди прагне протиставити, у вигляді неминучого покарання, інший, більш сильний мотив до відмови від неї; згідно з цим Кримінальний кодекс являє собою по можливості найбільш повний список «противомотивів» до всіх злочинних діянь. Для цієї мети державне право, або законодавство, запозичує з етики ту главу, яка є вченням про право, і яка разом із внутрішнім змістом правди і неправди визначає також і точну межу між обома, – але законодавство запозичує цю главу виключно для того, щоб скористатися її зворотним боком, і всі межі, які мораль забороняє переступати, якщо не бажаєш заподіювати неправди, воно розглядає з іншого боку, як кордони, порушення яких іншими не може бути дозволено, якщо не бажаєш терпіти неправди.

Звідси видно, що подібно до того, як історика дуже дотепно прозвали перевернутим пророком, так правознавець – це перевернутий мораліст, і від того правознавство у власному розумінні, тобто вчення про права, які ми можемо вимагати, є перевернутою етикою, – у тій главі її, де вона вчить про непорушні права [4, с. 325].

Законодавство запозичує своє чисте вчення про право, як було зазначено вище, або вчення про сутність і межі правого і неправого, з етики [4, с. 325], щоб скористатися її зворотним боком для своїх цілей, і відповідно до цього встановити позитивні закони і засіб їх підтримки, тобто державу. Позитивне законодавство являє собою, таким чином, чисто моральне вчення про право, застосоване зі зворотного боку. Застосування це може відбуватися з урахуванням специфічних відносин і умов відомого народу. Але тільки в тому випадку, якщо позитивне законодавство в істотному цілком визначається вказівками чистого вчення про право, тільки тоді встановлене законодавство є власне позитивним правом, а держава – правомірним союзом, державою в справжньому сенсі слова. В іншому ж випадку позитивне законодавство є організацією позитивної неправди й саме являє собою офіційно визнану насильницьку неправду. Такий характер має всяка деспотія, державний лад більшості мусульманських країн; сюди ж відносяться інші сторони багатьох законодавств, наприклад, кріпосне право, панщина і т. п. [4, с. 326].

Чисте вчення про право, або природне право, краще сказати – моральне право, лежить в основі всякого правомірного законодавства (хоча завжди своїм зворотним боком), так само як чиста математика лежить в основі кожної з прикладних галузей. Найважливіші пункти (принципи) чистого вчення про право, як їх філософія, повинна передати законодавству рамки зазначеної мети наступні:

- 1) пояснення справжнього внутрішнього сенсу походження понять неправого і права та їх застосування та місця в моралі;
- 2) виведення права власності;
- 3) виведення моральної сили договорів, так як вона є моральною основою державного договору;
- 4) пояснення виникнення і цілі держави, відносини цієї мети до моралі і пояснення результату такого ставлення – доцільного перенесення морального вчення про право (з його зворотного боку) на законодавство;
- 5) виведення права покарання.

Решта змісту вчення про право – це лише додаток названих принципів, найближчим визначенням меж права і неправого для всіх можливих життєвих відносин, які тому з'єднуються і розподіляються під відомими точками зору і рубриками. У цих приватних теоріях всі підручники чистого права загалом сходяться між собою, але вони можуть відрізнятись тільки в принципах, бо принципи завжди подібні з якоюсь філософською системою [4, с. 327].

В основі кримінального права повинен, на думку Шопенгауера, лежати той принцип, що карається власне не людина, а тільки вчинок – для того, щоб останній не здійснився ще раз. Злочинець – це лише матеріал, на якому карається вчинок, для того щоб закон, в результаті якого настає покарання, зберіг свою страхітливую силу. Це і потрібно розуміти під висловом: «він піддався дії закону» [5, с. 180].

Пенітенціарна система прагне покарати не так вчинок, скільки людину, для того щоб вона виправилася. Цим вона усуває справжню мету покаранню – залякування перед вчинком – для того, щоб досягти дуже проблематичну мету виправлення. Але взагалі ніколи не можна одним засобом прагнути до досягнення двох різних цілей; тим більше треба сказати це про ті випадки, коли обидві мети в тому чи іншому сенсі протилежні. Виховання, це – благодіяння; покарання, це – страждання: пенітенціарна система хоче одночасно здійснити і те, і інше [5, с. 182].

Висновки. Таким чином, необхідно вказати, що основні аспекти спадщини філософсько-правового вчення А. Шопенгауера залишаються актуальними й нині, їх доцільно було б врахувати при подальшому удосконаленні чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Шопенгауэр Артур. Собр. соч. в 4-х томах. – Т. 2. – Мир как воля и представление. – Т. II. – Дополнения к первому тому / Пер. и ред. Ю.И. Айхенвальда. – М.: И.И. Кушнарєв и Ко, 1903. – 673 с.
2. Шопенгауэр Артур. Избранные произведения / Сост., авт. вступ. ст. и примеч. И.С. Нарский. – М.: Просвещение. – 1992. – 479 с.
3. Шопенгауэр Артур // Собр. соч. в 5-ти томах. – Т. 1. – Мир как воля и представление // Т. I. / Сост., авт. вступ. ст. и примеч. А.А. Чанышева // Пер. с нем. Ю.И. Айхенвальда под ред. Ю.Н. Попова. – М.: Московский клуб, 1992. – 395 с.
4. Шопенгауэр Артур // Собр. соч. в 4-х томах. – Т. 1. – Мир как воля и представление // Т. I. / Пер. и ред. Ю.И. Айхенвальда. – М.: И.И. Кушнарєв и Ко, 1901. – 552 с.
5. Шопенгауэр Артур. Свобода воли и нравственность / Общ. ред., сост., вступ. ст. А.А. Гусейнова и А.П. Скрипника. – М.: Республика, 1992. – 448 с.

